

Storlek och partisystem i världens demokratier

CARSTEN ANCKAR

ABSTRACT
Size and Party
Systems: Comparing
the Democracies of
the World

In their seminal work 'Size and Democracy' (1973) Robert Dahl and Edward Tufte make the assumption that the size of a unit affects, among other things, the number of parties, as well as the electoral support for the leading party, operating in that unit. Dahl and Tufte place two restrictions on the applicability of their hypotheses: the units must be situated within a single country, and a proportional electoral system must be used. In this article, however, all the democratic countries of the world serve as the unit of analysis. Furthermore, the assumptions are tested on countries using a proportional electoral system as well as on countries using a majoritarian one. The test reveals that once these assumptions are tested on an inter-state level the hypotheses are confirmed explicitly in countries using a majoritarian electoral system, while in countries using a proportional electoral system the hypotheses are rejected. Explanations of the findings are introduced and discussed. In addition, the impact of socio-economic as well as ethno-religious homogeneity is controlled for. The inclusion of these factors does not, however, alter the result.

En referensram

Statskunskapens uppgift som vetenskaplig disciplin är bland annat att förklara variationer i politiska företeelser och att förklara konsekvenser av sådana variationer. Sätten och metoderna att genomföra denna uppgift är naturligtvis många, och de kan systematiseras på många olika sätt. Det forskningsbeting som presenteras här förklarar politik med fysiska omständigheter, d.v.s. politiska entiteters storlek. Forskningen går tillbaka på ett tidigare lärdomsprov, till vilket här hänvisas en gång för alla (Carsten Anckar, 1994). Den beroende variabeln är partisystem: uppgiften är att förklara variationer i sådana. Den oberoende variabeln är staters storlek: uppgiften att förklara genomförs under hänvisning till att länder är olika stora i termer av befolkning och areal. En viktig mellankom-

mande variabel i denna förklaringsdesign är valsystemets karaktär. Den föreställningen testas systematiskt att valsystem spelar en viktig transformerande roll i relationen mellan storlek och partisystem. Rollen kan innebära att förväntade samband mellan storlek och partisystem försvagas och försvinner eller tvärtom förstärks och förstoras.

Närmandesätt som utgår från skillnader i fysisk storlek är inte alldeles vanliga i statsvetenskaplig forskning. Å andra sidan är de inte heller alldeles ovanliga – de är inte aparta. Att förklara staters varierande förmåga att göra sig gällande i internationella och politiskt-ekonomiska sammanhang under hänvisning till att de är olika stora och därmed olika väl rustade i termer av resurser är vanligt (Amstrup 1976), att i studiet av organisationer uppehålla sig vid de konsekvenser skillnader i organisationers stor-

lek får för deras struktur och för t.ex. ledarstil är likaså vanligt (t.ex. Panebianco 1988, 183–203). Undersökningar har gjorts av vad skillnader i kommunstorlek betyder för den kommunala förvaltningen (Pystynen 1965), och statsvetenskapliga analyser och utredningar har inte minst i Sverige ägnats frågan vad ändringar i kommunala indelningar egentligen får för konsekvenser för politiskt liv och samhällsliv (t.ex. Hagström 1978; Strömberg och Westerståhl 1983). Det teoretiska portalarbetet inom den genre som intresserar sig för konsekvenser av storleksskillnader är dock *Robert Dahls* och *Edward Tuftes* klassiska studie 'Size and Democracy', som utkom år 1973. Den forskning som här presenteras är på ett mycket explicit sätt förankrad i detta klassiska arbete om storlek och demokrati.

Dahl och Tuftes intresserar sig särskilt för ett antagande som redan under antiken framfördes av bl.a. *Platon* (citerad i Tarkiainen 1959, 76) och *Aristoteles* (1991, 282), och senare även av *Montesquieu* (citerad i Hadenius 1992, 122) och *Rousseau* (1968, 50–52, 90–93, 112–114), och i modern tid av bl.a. *Arend Lijphart* (1985, 123). Antagandet är att ett demokratiskt, eller ett republikanskt styrelseskick förutsätter små enheter. Detta synsätt, att det är en gynnsam faktor för demokratin om enheten är liten, är dock inte allena rådande. Dess främste kritiker, *James Madison*, betonade risken för majoritets-tyranni som enligt honom var förknippad med små enheter, och menade att den heterogenitet som karaktäriserade stora enheter var ägnad att minska denna risk (Hamilton et al. 1961, 83–84). Empiriskt finns det inte heller klara bevis för att storleken skulle ha någon betydelse för graden av demokrati (Hadenius 1992, 122–127). När den forskning som här presenteras tar fasta på en särskild demokratisk aspekt, nämligen variationer mellan partisystem i demokratier, blir de konkreta anknytningspunkterna till Dahls och Tuftes arbete tre till antalet. De tre punkterna belyser och ifrågasätter centrala antaganden som Dahl och Tuftes gör:

(1) Dahl och Tuftes gör i olika sammanhang antagandet att skillnader i storlek kan förklara skillnader mellan enheter inom ett och samma politiska system, däremot inte skillnader mellan politiska system. En orsak härtill vore att andra omständigheter, såsom historisk unicitet,

överskuggar och snedvrider skillnader i storlek mellan länder: 'For example, variations in the patterns of handling political conflict in Sweden, the Netherlands, Britain, and the United States seem more closely related to historical development than to differences in size' (Dahl och Tuftes 1973, 95). En annan orsak är att sådana beteendemönster som är ägnade att transformera skillnader i storlek finns endast i mycket små sammanhang. 'Whatever this threshold may be, it is most likely, lower than the population of even a very small country like Iceland' (ibid., 94). Dessa antaganden är inte orimliga, men de är antaganden. Här är ambitionen att belysa deras riktighet på ländernivå. Studieobjekten är länder, följaktligen studeras skillnader mellan och inte inom politiska system.

(2) För det andra diskuterar Dahl och Tuftes endast och uttryckligen inom ramen för sådana politiska enheter som har ett proportionellt valsystem. Detta är i och för sig helt förenligt med en ambition de har att länka skillnader i storlek till en möjlighet för minoriteter att komma till tals och synas. Förfarandet är även förenligt med en ambition att konstanthålla en presumtivt viktig faktor, som annars vore ägnad att fördunkla bilden av storleksfaktorers betydelse. Denna studie är i detta avseende öppnare – den inkluderar majoritetsvals system likväl som proportionella vals system, och reser på ett empiriskt plan frågan om det faktiskt är så att storlek slår igenom bättre i proportionella system.

(3) För det tredje testas riktigheten av ett centralt antagande i en förklaringsmodell som Dahl och Tuftes anför. Detta antagande gäller urbaniseringens betydelse. Dahl och Tuftes menar att skillnader i storlek åstadkommer skillnader i urbanisering: ifall partisystem i stora enheter är mer diversifierade beror det åtminstone till en del på att stora enheter är mer urbaniserade. Påståendet ifrågasätts inte här på teoretisk grund, men det bör noteras att det empiriska stöd som redovisas är bräckligt. Därvidlag inställer sig frågan vad som händer om antagandet testas i andra sammanhang än de Dahl och Tuftes anlitar. Resonemanget kan dessutom utvidgas. Eftersom Dahl och Tuftes menar att socioekonomisk heterogenitet är en förmedlande länk genom vilken storlek förklarar skillnader i partisystemets utformning är det rimligt att anta att kulturell heterogenitet fyller

samma funktion. Därför testas här såväl urbaniseringens som den etnokulturella heterogenitetens inverkan på partisystemets utformning.

Härvid flyter de tre punkterna i själva verket ihop: ett centralt antagande hos Dahl och Tuftes testas för enheter och system som är andra än de Dahl och Tuftes utpekar och intresserar sig för. Resultaten bör vara ägnade att vidga och belysa det resonemang Dahl och Tuftes utvecklar. Ansatsen är uttalat komparativ. Stora länder jämförs med små länder så att förekomsten av ett linjärt samband mellan storlek och partisystem utreds med hjälp av korrelationskoefficienter. Därtill används korstabuleringar.

Om partisystem

Partisystem kan givetvis klassificeras och systematiseras på en mängd olika sätt. Här knyts intresset till graden av fragmentering av partisystemet, som mäts med två olika mått. Dels betraktas antalet partier som opererar inom staten och dels betraktas det stöd i avgivna röster som det största partiet erhåller i val till parlamentet. Dessa företeelser är naturligtvis inte separata, utan uttrycker långt samma sak, nämligen i vilken mån invånarnas politiska preferenser sammanfaller eller divergerar. En oklarhet med detta förfarande gäller definitionen på 'parti' – det säger sig självt att man vid ett studium av väldigt många länder är hänvisad till sammanställningar som gjorts tidigare. Dessa är dock få till antalet. Ofta är de även mycket fåordiga beträffande de kriterier som använts för att beräkna partiantalet. I förestående fall har uppgifterna hämtats ur verket 'Political Systems of the World' av Denis och Ian Derbyshire (1989). Även här gäller att författarna inte ingående nämner vilka kriterier de använt sig av då de bestämt antalet partier för varje land. De anger endast tre viktiga kriterier på politiska partier i allmänhet, nämligen att de har en permanent struktur och organisation, en på öppna val baserad befogenhet att representera människor, oavsett om dessa är medlemmar av partiet eller ej, samt en intention att bilda regering eller ingå i regeringen (Derbyshire och Derbyshire 1989, 112). Uppgifterna om väljarstödet för det största partiet har likaså huvudsakligen hämtats ur Derbyshire och Derbyshire. Som

komplement har dock även använts andra verk (Gorwin, 1989; Vanhanen 1990; World Economic and Business Review 1990 samt Katz 1993, 563).

Befolkningsmängdens inverkan

Den teoretiska grunden för sambandet mellan storlek och partisystem framspringer ur två, delvis sammanfallande, orsakskomplex. Det ena kan kort sagt sägas ha att göra med diversifiering; det andra är social-psykologiskt. En ökning av storleken, menar Dahl och Tuftes, leder nödvändigtvis till en ökning av såväl den kulturella som den socioekonomiska diversifieringen. Därtill leder, enligt Dahl och Tuftes, en ökning av storleken nödvändigtvis till organisationell diversifiering och komplexitet. En stor enhet kräver, av administrativa orsaker, fler organisationer och instanser än en liten enhet. Även om dessa organisationer och instanser till sina strukturer och funktioner är varandra mycket lika, betyder en mångfald av sådana organisationer och instanser att dessa fjärras från varandra. Eftersom varje organisation tenderar utveckla sina egna intressen och målsättningar leder detta även till en ökning av komplexiteten (antalet variabler som bör beaktas samt relationerna dessa emellan). Dessutom förutsätter stora enheter specialisering på vissa delområden, och detta bidrar till att de olika organisationerna och deras instanser fjärras från varandra (Dahl och Tuftes 1973, 31–35).

Det andra orsakskomplexet bottnar som sagt i social-psykologisk teoribildning. Utgående från de ofta citerade konformitetsexperiment som utförts av psykologen S. E. Asch gör Dahl och Tuftes två antaganden: 1) att en avvikande minoritet i ett politiskt system bör ha en viss minimistorlek för att kunna organisera och uttrycka sin avvikande åsikt, samt 2) att konfliktlösningsmekanismer i stora enheter borde vara institutionaliserade, medan så inte borde vara fallet i små enheter. Enligt Dahl och Tuftes är den viktigaste organisationen som är involverad i lösandet av konflikter förstuds de politiska partierna. Som en konsekvens av de ovan framförda argumenten härleder Dahl och Tuftes två antaganden: 1) ju större en demokratisk enhet är, desto fler partier inrymmer enheten; 2) ju större en demokratisk enhet är, desto jäm-

nare är styrkeförhållandet mellan partierna (ibid., 91–103).

Arealens inverkan

Dahl och Tufté är relativt fåordiga beträffande arealens inverkan på partisystemet. Ur deras resonemang kan man dock utläsa två orsaker till att en ökning av arealen bidrar till en fragmentering av partisystemet. Den första hänger ihop med en av de faktorer som angavs som orsak till att befolkningsmängden inverkar på partisystemet, nämligen att stora enheter, av administrativa orsaker, kräver fler organisationer och instanser än små. Detta argument anses av Dahl och Tufté vara giltigt även vad arealen beträffar. Ifall territoriet är stort minskar nämligen möjligheterna för kommunikation och kontroll – Dahl och Tufté är dock medvetna om att kommunikations- och kontrollmöjligheterna under senare tid avsevärt förbättrats p.g.a. den tekniska utvecklingen (ibid., 35–40).

Den andra orsaken till att arealen kan tänkas inverka på partisystemet kan härledas ur empiriska rön som pekar på ett klart samband mellan areal och kulturell heterogenitet (Haug citerad i Dahl och Tufté 1973, 300). Med stöd i detta fastslår Dahl och Tufté att ju större ett land är vad arealen beträffar, desto större är sannolikheten för att det är kulturellt mångfaldigt (ibid., 35).

Det bör dock betonas att Dahl och Tufté inte uttrycker en explicit koppling mellan areal och partisystem, utan nöjer sig med att konstatera att det finns ett samband mellan arealens omfattning och kulturell diversitet på ländernivå. Detta är i och för sig inte förvånande med beaktande av att de tidigare anfört att storleken inverkar på partisystemet endast inom länder. Dock bör man fråga sig varför Dahl och Tufté, när de nu en gång vill avgränsa teorins appliceringsområde till att omfatta enheter inom ett och samma land, underlåter att behandla frågan om det finns ett liknande samband inom länder. En av orsakerna till att befolkningsmängden antogs förklara variationer i partisystemet var ju uttryckligen att små enheter är mer homogena än stora (ibid., 92). Samtidigt är det klart att Dahl och Tufté avsett att även arealen skulle inverka på partisystemets fragmentering. I en empirisk undersökning av Schweiz mäter Dahl

och Tufté nämligen såväl befolkningsmängdens som arealens inverkan på partisystemet (ibid., 105).

Om demokratier

Om man empiriskt vill pröva antagandena att ju större en demokratisk stat är vad befolkning och areal beträffar, desto fler partier finns det inom staten och desto mindre är väljarstödet för det största partiet, inställer sig frågan vad man menar med en demokratisk stat. Frågan är naturligtvis notoriskt svårbesvarad (t.ex. Westholm 1976; Dag Anckar 1982). Här skall helt enkelt uppslagsverket författat av Denis och Ian Derbyshire ånyo anlitas. Detta är förnuftigt av två skäl – det är förnuftigt eftersom Derbyshire och Derbyshire diskuterar kring demokrati på ett förnuftigt sätt, och följaktligen indelar världens stater i demokratier enligt förnuftiga kriterier. Dessutom säger det sig självt att man under föreliggande omständigheter, av arbetsekonomiska skäl, är tvungen att förlita sig på sammanställningar som gjorts tidigare. Världens stater klassas i bröderna Derbyshires arbete i fem kategorier utgående från samhällsskicket (1989, 27–42). Två av dessa kategorier, liberala demokratier samt begynnande demokratier (emergent democracies) är relevanta för denna undersökning. De stater vars samhällsskick faller inom någon av dessa kategorier utgör undersökningspopulationen i denna studie.

Valsystemets inverkan

Utöver kvalifikationen att enheterna bör ligga inom en och samma stat anför Dahl och Tufté en annan restriktion på teorins tillämplighet. Dahl och Tufté menar nämligen att den äger tillämplighet endast på enheter som använder ett proportionellt valsystem. Dahls och Tuftés föreställning att storlekens förklaringskraft kan överskuggas av valsystemet är antagligen befogad. Därför är det nödvändigt att kontrollera för valsystemet. Däremot kan argument resas mot påståendet att teorin gäller uteslutande i länder med proportionella val. Det är möjligt att tröskelvärdet att bilda och rösta på ett nytt parti är högre i länder med majoritetsval. Vad som är viktigt i sammanhanget är emellertid att

partier (kan) bildas, och att väljarna kan rösta på vilket parti de vill även i dessa länder. Det finns således även i denna population en variation beträffande partiantalet och väljarstödet för det största partiet som skall förklaras. Storlek är därmed, precis som beträffande länder med proportionella val, en potentiell förklaringsfaktor. Bland de teoretiska argument som Dahl och Tuftte framfört, finns ingenting som omöjliggör teorins tillämpbarhet i länder med majoritetsval, även om sambandet mellan storlek och partisystem möjligtvis i denna population antar en annan form än i länder med proportionella val. Därför konstanthålls valsystemet på så sätt att en grov indelning görs beträffande världens stater så, att stater med majoritetsvalsystem utgör en undersökningspopulation (omfattande 45 stater) och stater med proportionella valsystem en annan (omfattande 37 stater).

Övriga faktorerers inverkan

Dahl och Tuftte utesluter inte möjligheten att andra till storlek relaterade faktorer kan inverka på partisystemets fragmentering. De nämner som en sådan graden av urbanisering, och menar att den socioekonomiska differentiering som den medför kan leda till ett ökande antal partier, samt till ett minskat väljarstöd för det största partiet. I denna studie skall därför kontrolleras för urbaniseringens inverkan för att fastställa i vilken mån variationer i graden av fragmentering av partisystemet kan förklaras med storlek eller med urbanisering. Det är dessutom skäl att utveckla detta resonemang en del. Om man, såsom Dahl och Tuftte, antar att socioekonomisk heterogenitet kan inverka på relationen mellan storlek och partisystem, är det befogat att göra samma antagande beträffande etnokulturell heterogenitet. Det är därför skäl att kontrollera för även denna heterogenitetsdimension. Detta görs så att tre index över etnokulturell heterogenitet beräknas enligt *Douglas Raes* fraktioneringsmått (detta har här hämtats ur Taylor och Herman 1971, 30). Ett index mäter graden av etnisk (varmed avses skillnader ifråga om ras eller språk) heterogenitet (IEH), ett annat graden av religiös heterogenitet (IRH). Därtill sammanslås de enskilda heterogenitetsmått till ett index över

etnisk-religiös heterogenitet (IERH). För uppgifter om de länder som ingår i undersökningspopulationen, deras storlek, och de indexvärden de erhåller, hänvisas till det lärdomsprov som här tidigare nämnts (Carsten Anckar 1994).

Anteckningar om metod

För att mäta sambandet mellan variablerna används två metoder parallellt. Dels knyts intresset till frågan om det existerar linjära samband; den besvaras med hjälp av korrelationskoefficienter (Pearsons r). I föreliggande fall är det emellertid nödvändigt att därutöver använda ett grövre mått. Man kan nämligen inte utesluta möjligheten att det, även om inget linjärt samband kan skönjas, finns en klar skillnad mellan stora stater och små beträffande partisystemets utformning. Detta problem är särskilt akut i föreliggande fall, eftersom staterna skiljer sig markant från varandra beträffande storleken. Till en del kan detta avhjälpas genom att logaritmera de två storleksdimensionerna, men i denna studie skall ett annat alternativ som i själva verket skiljer sig maximalt från korrelationskoefficienten användas, nämligen kontingenstabeller och chi-kvadrattest. Både de oberoende och de beroende variablerna indelas i två olika kategorier, t.ex. variabeln befolkningens mängd i stor-liten, och variabeln partiantal i stort-litet. Förväntningen är alltså, t.ex., att merparten av de länder som har en stor befolkning har ett stort antal partier, och att merparten av de länder som har en liten befolkning har ett litet antal partier.

Indelningen i olika klasser sker huvudsakligen på enklast möjliga sätt, nämligen att för varje variabel beräkna det aritmetiska medelvärdet för de länder som ingår i undersökningspopulationen. Detta är dock inte möjligt för de två storleksdimensionerna. Ifall man räknar medelvärdet av de demokratiska staternas storlek, och därefter hänför de stater som ligger ovanför medelvärdet till kategorin stora, och de som ligger under medelvärdet till kategorin små, får man en mycket ojämn spridning. En överväldigande majoritet av staterna klassas i så fall som små. Därför mildras här kravet på när en stat skall vara stor. Detta görs beträffande variabeln befolkningens mängd så, att stater vars invånarantal är lika med eller mer än 10

miljoner hänförs till kategorin stora, medan stater vars invånarantal understiger sagda värde klassas som små. Beträffande arealen hänförs stater vars areal omfattar 200 000 km² eller mer till kategorin stora stater, medan stater vars areal understiger detta gränsvärde klassas som små. Denna indelning gäller såväl länder med majoritetsvals-system som länder med proportionella vals-system. Härmed erhålls ett antalsmässigt förhållande mellan stora och små stater som är relativt lika i de båda vals-systemen.

Resultat

I tabellerna 1 och 2 ges en sammanställning av hur de olika oberoende variabler som används i denna studie inverkar på partisystemets utformning. Resultaten visar att det finns en klar skillnad mellan länder med majoritetsval och länder med proportionella val. Intressant är att storlek slår igenom endast i den förra kategorin, vilket ju strider mot Dahls och Tufte's antaganden. Vidare kan konstateras att de olika heterogenitetsvariablerna, såväl den socioekonomiska som de etnokulturella, är oviktiga i dessa sammanhang. Dock befinner urbaniseringsgraden inverka på väljarstödet för det största partiet i länder med proportionella val, samt IERH åtminstone i någon mån påverka partiantalet i länder med majoritetsval. Dessutom finns ett något förbryllande resultat som visar att IEH inverkar på väljarstödet för det största partiet i länder med proportionella val, men inte i de framlagda hypotesernas riktning utan tvärtom. Dessa samband inverkar dock inte på relationen mellan storlek och partisystem eftersom dessa heterogenitetsfaktorer inte har något samband med storlek (det enda signifikanta sambandet, mätt både med korrelationskoefficienter och kontingenstabeller, mellan storlek och någon av de fyra heterogenitetsfaktorerna är ett svagt samband mellan areal och IEH i länder med majoritetsval där Pearsons $r = .33$, signifikant på $p < .05$ -nivån).

Det är också värt att notera att de resultat som uppnås med de olika metoderna avsevärt skiljer sig från varandra. Korstabuleringarna visar att storlek har genomslagskraft. De samband som uppnås med korrelationsanalys är betydligt svagare, eller obefintliga. Det enda undantaget utgörs av ett samband mellan urba-

Tabell 1. Olika faktorerers inverkan på antalet partier i världens demokratiska stater. Två analysmetoder.

länder med majoritetsval (Pearsons r)		länder med proportionella val (Pearsons r)	
bef. mängd	.46 **	bef. mängd	.16
areal	.25	areal	-.15
urb. grad	.27	urb. grad	.18
IEH	.19	IEH	-.15
IRH	.06	IRH	.27
IERH	.17	IERH	.14

länder med majoritetsval (2x2-tabeller med chi ² -test)		länder med proportionella val (2x2-tabeller med chi ² -test)	
bef. mängd	10,132 (0,002)	bef. mängd	0,241 (0,629)
areal	10,934 (0,001)	areal	0,218 (0,646) #
urb. grad	0,141 (0,709)	urb. grad	0,087 (0,766)
IEH	1,841 (0,172)	IEH	0,358 (0,557)
IRH	0,012 (0,908)	IRH	0,169 (0,685)
IERH	3,919 (0,045)	IERH	0,121 (0,729)

* $p < .05$, ** $p < .01$

Resultaten inom parenteserna anger signifikansnivån. Resultaten av chi²-testen pekar i den riktning hypoteserna förutspar förutom i de fall som utmärks med #.

Tabell 2. Olika faktorerers inverkan på väljarstödet för det största partiet i världens demokratiska stater. Två analysmetoder.

länder med majoritetsval (Pearsons r)		länder med proportionella val (Pearsons r)	
bef. mängd	-.10	bef. mängd	.09
areal	-.17	areal	.19
urb. grad	.07	urb. grad	-.45**
IEH	.01	IEH	.40*
IRH	.10	IRH	.02
IERH	.05	IERH	.32

länder med majoritetsval (2x2-tabeller med chi ² -test)		länder med proportionella val (2x2-tabeller med chi ² -test)	
bef. mängd	9,119 (0,003)	bef. mängd	0,520 (0,522) #
areal	12,655 (0,001)	areal	0,108 (0,742)
urb. grad	0,133 (0,717) #	urb. grad	0,810 (0,628)
IEH	0,024 (0,871)	IEH	1,990 (0,155) #
IRH	0,030 (0,856) #	IRH	2,520 (0,109)
IERH	0,274 (0,607) #	IERH	0,010 (0,919) #

Se tabell 1 för teckenförklaring.

niseringsgraden och väljarstödet för det största partiet i länder med proportionella val, som är relativt starkt mätt med korrelationer, men försvinner då mätmetoden byts till kontingens-tabeller. Förklaringen ligger emellertid däri att de stater som klassats som högt urbaniserade uppvisar värden som ligger nära varandra och även nära värdena för de stater som klassats som lågt urbaniserade. Då indelningsgrunden ändras så att två kategorier bryts ut som skiljer sig mer från varandra (varvid man alltså jämför 'mycket högt urbaniserade länder' med 'mycket lågt urbaniserade länder'), framkommer ett signifikant resultat även med denna mätmetod ($\text{Chi}^2 = 7,200$, sign. 0,007).

En tolkning försvåras av att undersökningen eventuellt är förknippad med ett omfattande multikollinearitetsproblem. Tidigare undersökningar (Dahl och Tufté 1973, 17; Hadenius 1992, 126) pekar nämligen på en stark samvariation mellan de båda storleksdimensionerna. Dessutom kan man anta att det även finns ett samband mellan de båda beroende variablerna, så att väljarstödet för det största partiet bestäms av partiernas antal. Det argument som stöder detta antagande är enkelt: om partiernas antal är litet, kan inte väljarnas röster spridas över en mängd olika partier. I ett tvåpartisystem kan väljarstödet för det största partiet inte bli lägre än 50 % av rösterna, men i ett mångpartisystem, med låt säga tio partier, kan motsvarande värde bli så lågt som 10 %. I denna undersökning finns ett klart samband mellan befolkningsmängd och areal i länder med proportionella val (Pearsons $r = .70$) och ett visst, om inte överhövan starkt, samband mellan de båda storleksvariablerna i länder med majoritetsvalsystem (Pearsons $r = .33$). De båda beroende variablerna samvarierar inte i länder med proportionella val (Pearsons $r = .18$), men i någon mån i länder med majoritetsvalsystem (Pearsons $r = .34$). Det starka samband som finns mellan befolkningsmängd och areal i länder med proportionella val saknar dock betydelse för undersökningen, emedan det framgått att storlekens förklaringskraft i denna population är obefintlig.

Multikollinearitetsproblemet är alltså i denna undersökning uttryckligen förknippat med länder med majoritetsvalsystem. För att bringa åtminstone en viss klarhet i frågan i vilken grad

Tabell 3. Befolkningsmängdens samt arealens inverkan på antalet partier i världens demokratiska stater med majoritetsvalsystem.

oberoende variabler	Beta	Sig. T	Tolerans
befolkning	.43	.005	.89
areal	.11	.437	.89

Multipel R = .48

Multipel R² = .22

Tabell 4. Befolkningsmängdens, arealens samt partiantalet inverkan på väljarstödet för det största partiet i världens demokratiska stater med majoritetsvalsystem.

oberoende variabler	Beta	Sig. T	Tolerans
antal partier	-.36	.06	.78
areal	-.12	.51	.89
befolkning	.10	.61	.74

Multipel R = .37

Multipel R² = .14

de oberoende variablerna självständigt inverkar på de beroende variablerna i länder med majoritetsvalsystem, har två multivariata regressionsanalyser utförts, som omfattar världens demokratiska stater med majoritetsval. Resultaten återfinns i tabellerna 3 och 4. Resultaten tyder på att befolkningsmängden är den storleksdimension som förklarar den största delen av variationen i partiantalet. Vidare är ingendera storleksdimensionen relevant då det gäller att förklara väljarstödet för det största partiet. Istället är det partiantalet som har den största förklaringskraften. Dessa konklusioners riktighet styrks, förutom av Beta-vikterna, även av de höga toleransvärden som genomgående erhålls.

Detta bör dock inte uppfattas som att storleksfaktorn saknar betydelse för väljarstödet för det största partiet. Tidigare resultat antydde att ett linjärt samband mellan storlek och väljarstödet för det största partiet inte existerade. Sambandet fanns endast vid mätning med kontingenstabeller. Därför skall en annan metod användas för att försöka fastställa i vilken mån storlek inverkar på väljarstödet för det största

partiet då man kontrollerar för partiantalet. Detta görs i tabellerna 5 och 6. I tabell 5 har variablerna partiantal och befolkningsmängd dikotomiserats. Samma indelningsgrunder har använts som i kontingenstabellerna. Således erhålls fyra kategorier av länder, och för varje kategori anges det aritmetiska medelvärdet för väljarstödet för det största partiet. Eftersom en fullständig konstanthållning av variablerna i detta fall inte är möjlig, anges för varje kategori även de aritmetiska medelvärdena för variablerna befolkning och antal partier, detta för att möjliggöra en granskning av hur väl denna konstanthållning lyckats. Resultatet tyder på att såväl partiantalet som befolkningsmängden inverkar på väljarstödet för det största partiet. Samma konklusion gäller för den andra storleksvariabeln. Resultatet i tabell 6 visar att arealen inverkar på väljarstödet för det största partiet. Däremot finner man att de länder med en liten areal vars partiantal är högt i medeltal har ett högre väljarstöd för det största partiet än de länder med en liten areal vars partiantal är lågt. Detta beror dock troligtvis på att den förstnämnda kategorin endast innehåller tre sådana länder för vilka uppgifter om väljarstödet för det största partiet finns tillgängliga.

Därmed är frågan vilken storleksdimension som är relevant dock inte besvarad. En ytterligare indelning i fyrfältstabeller omöjliggörs av det faktum att man inte får tillräckligt många länder i alla kategorier för att ens en försiktig

slutledning skall vara möjlig. Man kan dock på basen av den här tidigare rapporterade regressionsanalysen anta att arealen är viktigare än befolkningsmängden. För båda storleksdimensionerna var koefficienterna visserligen mycket låga, men för arealens del pekade de i alla fall i rätt riktning, medan fallet var det motsatta beträffande befolkningsmängden. Dessutom framtog analysmetoden med kontingenstabeller ett starkare samband mellan areal och väljarstödet för det största partiet ($\chi = 12,655$) än mellan befolkningsmängd och väljarstödet för det största partiet ($\chi = 9119$). Det säger dock sig självt att antagandet är mycket osäkert.

Tabell 6. Konstanthållning av variablerna areal och antal partier i världens demokratiska stater med majoritetsval.

		antal partier	
		stort	litet
areal	stor	v. 39,5 (11)	v. 50,5 (6)
		p. 24,3 (12)	p. 8,0 (7)
		a. 2476518 (12)	a. 1557274 (3)
	liten	v. 65,7 (3)	v. 59,5 (15)
		p. 17,3 (4)	p. 5,0 (22)
		a. 77619 (4)	a. 21116 (22)

v. = % stöd för det största partiet i medeltal

p. = antal partier i medeltal

a. = areal i medeltal (km²)

() = n

Tabell 5. Konstanthållning av variablerna befolkningsmängd och antal partier i världens demokratiska stater med majoritetsval.

		areal	
		liten	stor
befolkning	liten	v. 42,7 (9)	v. 46,8 (4)
		p. 24,2 (11)	p. 7,7 (6)
		b. 138,8 (11)	b. 23,8 (6)
	stor	v. 49,4 (5)	v. 59,4 (17)
		p. 19,0 (5)	p. 5,2 (23)
		b. 2,8 (5)	b. 23,8 (6)

v. = % stöd för det största partiet i medeltal

p. = antal partier i medeltal

b. = befolkningsmängd i medeltal (milj. inv.)

() = n

För stora enheter?

I ljuset av vad som hittills framkommit ligger det nära till hands att fråga om det inte är skäl att totalt förkasta Dahls och Tufte's teori om storlekens inverkan på partisystemet. Dahl och Tufte antog ju att storlek inverkar på antalet partier samt på väljarstödet för det största partiet uteslutande i enheter där valsyste-met är proportionellt. De resultat som nåtts i denna studie visar på ett klart samband mellan storlek och partisystem i länder med majoritetsvalsystem, samt en lika klar avsaknad av ett sådant samband i länder med proportionella val. Det bör dock ånyo betonas att teorin testats på enheter den inte avsågs gälla. En grundläggande skillnad mellan länder och enheter inom län-

Tabell 7. Samband mellan storlek och partisystem i de 15 minsta staterna med respektive valsysteem (Pearsons r).

oberoende variabler	antal partier		% stöd för största part.	
	maj. val	prop. val	maj. val	prop. val
befolkning	.55*	.53*	.17	-.24
areal	-.02	.09	-.73**	-.01

** = $p < .01$, * = $p < .05$

der är givetvis den skillnad i storlek som finns mellan dessa. Därför kan man tänka sig att en undersökning som omfattar endast de minsta staterna i världen borde ge resultat som åtminstone i någon mån stöder Dahls och Tuftes antaganden. Därför skall här kort studeras om situationen ändrar när undersökningspopulationerna omfattar endast de 15 minsta staterna med respektive valsysteem. Resultatet kan utläsas ur tabell 7.

Resultaten är helt entydiga. De visar att befolkningens mängden nu inverkar på partiantalet i såväl länder med majoritetsval som i länder med proportionella val. Däremot förklarar arealen väljarstödet för det största partiet endast i länder med majoritetsval. Därtill framkommer det nu tydligt att de olika beroende variablerna förklaras av skilda oberoende variabler. Att Dahls och Tuftes antaganden inte heller nu vinner ett större stöd bland länder med proportionella val kan dock bero på att de femton minsta länderna med proportionella val ändå är långt större, både vad befolkning och areal beträffar, än motsvarande kategori i länder med majoritetsval.

Teorikopplingar

Hur skall man förhålla sig till dessa resultat? Vi har i motsats till Dahl och Tuftes funnit att storleken inverkar på partisystemets utformning uttryckligen i länder med majoritetsvalsysteem och inte i länder med proportionella val. Dock bör man vara försiktig med att förkasta Dahls och Tuftes teori, det är nämligen värt att upprepas att teorins tillämplighet av författarna begränsats till enheter inom ett och samma

land. Det är därmed troligt att de faktorer som låg till grund för antagandet att storlek skulle inverka på partisystemets utformning inte ligger till grund för de resultat som nu uppnåtts. Återstoden av artikeln skall därför ägnas en diskussion av de faktorer som föranleder att storlek slår igenom i länder med majoritetsval men inte i länder med proportionella val, då undersökningen flyttas upp från intra-statnivå till inter-statnivå. Dessa faktorer har i själva verket föga att göra med de social-psykologiska antaganden vari Dahl och Tuftes i stor utsträckning förankrade sin teoretiska ram.

Till att börja med kan man ta fasta på relationen mellan befolkningens mängd och partiantal. Ett samband befanns föreligga i länder med majoritetsval, men inte i länder med proportionella val så länge man inte begränsade undersökningspopulationen till att omfatta endast de minsta staterna. Att sambandet inte existerar i länder med proportionella val kan bero på att det är lättare att bilda partier i länder där valsysteem är proportionellt. Eftersom ett proportionellt valsysteem (i dess i och för sig icke-existerande idealform) innebär att partiernas parlamentsmandat fördelar sig i proportion till de andelar röster partierna erhållit i valet, styrs väljarna inte av taktiska överväganden i samma utsträckning som väljarna i majoritetsvalsysteem. I renodlade majoritetsvalsysteem väljs en representant från varje valkrets, och detta betyder att alla väljare som inte röstat på kandidaten i fråga i praktiken 'kastat bort' sina röster. En del av väljarna upplever därför en inre konflikt – rösta på det parti som man egentligen sympatiserar mest med men som man vet är chanslöst i valkretsen, eller rösta på ett sämre alternativ som har en reell möjlighet att få sin kandidat invald i parlamentet (Duverger 1954, 206–255). Detta kunde tänkas innebära att tröskelvärdet för att bilda ett nytt parti i länder med majoritetsvalsysteem nödvändigtvis måste vara högre än i länder med proportionella val. Eftersom man vet hur mycket som krävs – en majoritet av rösterna i en valkrets för varje invald representant – aktar man sig för att bilda partier på lösa grunder.

Möjligtvis är det så att storleken slår igenom på följande sätt: befolkningens mängden inverkar på partibildningen tills en viss nivå i form av antal partier är nådd. Eftersom tröskelvärdet för

att bilda ett nytt parti är relativt lågt i länder med proportionella val, har alla de partier för vilka ett socialt behov existerar i samhället bildats på en befolkningsmässigt låg nivå. När man undersöker länder, och inte enheter inom länder, opererar man följaktligen med enheter som är för stora när och om undersökningsobjekten omfattar länder med proportionella val. Situationen är en annan då man undersöker länder med majoritetsvals-system. Eftersom tröskelvärdet för att bilda nya partier inom denna kategori rimligtvis är högre (det krävs m.a.o. en större befolkningsmängd för att bilda ett nytt parti) slår storleken igenom även på ländernivå. M.a.o: storleken inverkar inte på partibildningen i länder med proportionella val, eftersom länder i denna kategori är för stora undersökningsobjekt; storleken inverkar däremot på partibildningen i majoritetsvals-system eftersom länder här inte är för stora undersökningsobjekt.

Dessutom är det att märka att bland de länder som använder sig av majoritetsval finns en mängd miniatyrstater, ofta små östater, med en befolkningsmängd som i många fall understiger 100 000 invånare. Däremot är de minsta staterna bland de länder som använder sig av proportionella val ofta klart större. Även detta förhållande kan möjligtvis utgöra en förklaring till att storlek slår igenom bättre i den förra kategorin än i den senare.

Beträffande relationen mellan areal och väljarstödet för det största partiet kunde ett klart samband skönjas i länder med majoritetsval, men inte i länder med proportionella val. Härvid kan två spörsmål ställas: 1) varför finns sambandet endast i länder med majoritetsval? Samt: 2) givet att ett samband mellan befolkningsmängd och partiantal befanns föreligga i länder med majoritetsvals-system, varför förklaras då de båda beroende variablerna av skilda oberoende variabler? Ett plausibelt svar framspringer igen ur det psykologiska dilemma som utmärker politiska val i länder med majoritetsvals-system. Att rösta på ett annat parti än något av de (två) stora partierna framstår för väljaren som likvärdigt med att kasta bort sin röst. Detta gäller givetvis inte i samma utsträckning i länder med proportionella val. Det som är av betydelse är sålunda om det i länder med majoritetsval finns valkretsar där ett 'litet' parti

har en reell möjlighet att få sin företrädare invald (Duverger 1954, 297-298; Reeve och Ware 1992, 127).

Nu är det möjligt att sannolikheten för att man finner sådana valkretsar ökar i takt med att arealen ökar. Valkretsarna bestäms på geografisk basis (i den meningen givetvis att invånarna i ett visst geografiskt avgränsat område utgör dess valkrets). Detta betyder att om det finns valkretsar i vilka invånarna av en eller annan orsak känner sig fjärrade från centrum eller övriga områden kan i sådana valkretsar någon form av proteströrelse uppstå. I allmänna val avspeglar sig denna proteströrelse på valbeteendet, så att invånarna väljer att rösta på ett mindre parti, t.ex. ett regionalt parti. Möjligtvis är det så att förekomsten av sådana avgränsade områden ökar i takt med att arealen ökar.

Det kan tyckas att detta argument motsäges av det faktum att det inte finns något samband mellan arealens omfattning och etnokulturell heterogenitet. Det bör dock påpekas att det i föreliggande fall inte behöver vara fråga om en rasligt, språkligt eller religiöst distinkt befolkningsgrupp. Vi minns Dahls och Tuftes antagande att det för centrum blir svårt att i ett stort område upprätthålla kontrollen över samhället. Avlägsna regioner kan fjärras från centrum, och även från andra avlägsna regioner. De kan t.ex. ha egna, till ett visst område relaterade behov och intressen (t.ex. en viss näringsstruktur). Regionerna blir helt enkelt olika, även om de etnokulturellt är lika sammansatta. Givetvis kan även andra faktorer än arealen inverka på att vissa regioner hamnar i periferin. Härvid kan framförallt topografiska faktorer som en svårforcerbar terräng spela en viktig roll (såsom fallet är i t.ex. Norge och Schweiz). För många arkipelagstater gäller att de olika öar som bildar östaten ligger långt ifrån varandra, varvid kommunikationen mellan de olika öarna är ringa eller obefintlig (Dag Anckar 1994). Det är dock sannolikt att en stor areal är en viktig faktor som framkallar periferitänkande. Detta är en möjlig förklaring till att arealen (och just arealen och inte befolkningsmängden) inverkar på väljarstödet för det största partiet i länder med majoritetsvals-system, men inte i länder med proportionella vals-system.

REFERENSER

- Amstrup, Niels (1976): The Perennial Problem of Small States: A Survey of Research Efforts. *Cooperation and Conflict* 11:2, s. 163–182.
- Anckar, Carsten (1994): *Länders storlek och länders partier: En komparativ studie av världens demokratier*. Avhandling pro gradu i statskunskap. Åbo Akademi, Ekonomisk-Statsvetenskapliga Fakulteten, Åbo.
- Anckar, Dag (1982): A Definition of Democracy. *Scandinavian Political Studies* 5:3, s. 217–235.
- Anckar, Dag (1994): Giganter och miniatyrer – Arkitektoniska beröringspunkter. *Politiikka* 36:2, s. 81–95.
- Aristoteles (1991): *Politiikka*. Suom. A.M. Anttila. Gaudeamus, Jyväskylä.
- Dahl, Robert A. and Edward R. Tufte (1973): *Size and Democracy*. Stanford University Press, Stanford.
- Derbyshire, J. Denis and Ian Derbyshire (1989): *Political Systems of the World*. Chambers, Edinburgh.
- Duverger, Maurice (1954): *Political Parties*. Transl. Barbara and Robert North. Methuen & Co. Ltd., London.
- Gorwin, Ian (ed.) (1989): *Elections Since 1945*. Longman, Harlow.
- Hadenius, Axel (1992): *Democracy and Development*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hagström, Bo (1978): *1971 års länsförvaltningsreform: En utvärdering*. Studentlitteratur, Lund.
- Hamilton, Alexander, James Madison and John Jay (1961): *The Federalist Papers*. New American Library, New York.
- Katz, Richard S. (1993): United States. *European Journal of Political Research: Political Data Yearbook* 1993 24:4, s. 563–572.
- Lijphart, Arend (1985): *Power-Sharing in South Africa*. Institute of International Studies, Berkeley.
- Panebianco, Angelo (1988): *Political Parties: Organization and Power*. Transl. Marc Silver. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pystynen, Erkki (1965): *Kunnan suuruus kunnallishallinnossa: Tutkimus Suomen maakuntien suuruuskenteesta ja kunnan suuruuden vaikutuksesta kunnallishallintoon*. Yhteiskunnallinen korkeakoulu, Tampere.
- Reeve, Andrew and Alan Ware (1992): *Electoral Systems: A Comparative and Theoretical Introduction*. Routledge, London.
- Rousseau, Jean-Jacques (1968): *The Social Contract*. Transl. Maurice Cranston. Penguin Books, Harmondsworth.
- Strömberg, Lars och Jörgen Westerståhl (red.) (1983): *De nya kommunerna: En sammanfattning av den kommunaldemokratiska forskningsgruppens undersökningar*. Publica, Stockholm.
- Tarkiainen, Tattu (1959): *Demokratia: Antiikin Ateenan kansanvalta*. WSOY, Porvoo.
- Taylor, Michael and V.M. Herman (1971): Party Systems and Government Stability. *American Political Science Review* 65:1, s. 28–37.
- Vanhanen, Tatu (1990): *The Process of Democratization*. Taylor & Francis Inc., New York.
- Westholm, Carl-Johan (1976): *Ratio och universalitet. John Stuart Mill och dagens demokratidebatt*. Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala Nr 72. *World Economic and Business Review* 1990. Blackwell Ltd., Oxford.